

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Оболенцев Валерій Федорович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: hortisa71@gmail.com
ORCID 0000-0001-8360-8959*

doi: 10.21564/2414–990x.143.148297
УДК 343.98

ВІДОБРАЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У МОДЕЛІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

У статті на засадах методики системного аналізу будується модель системи держави України, описуються її класифікаційні характеристики. Моделюються ті суспільні відносини, які являють собою злочинність.

Ключові слова: модель системи держави України; модель злочинності; моделювання запобігання злочинності.

Оболенцев В. Ф., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры криминологии и уголовно-исполнительного права, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.

e-mail : hortisa71@gmail.com ; ORCID 0000-0001-8360-8959

Отображение преступности в модели системы государства Украина

В статье на основе методики системного анализа конструируется модель системы государства Украина, описываются ее классификационные характеристики. Моделируются те общественные отношения, представляющие собой преступность.

Ключевые слова: модель системы государства Украина; модель преступности; моделирование предупреждения преступности.

Постановка проблеми. Успішна розбудова сучасної української державності можлива лише за умови кардинального переосмислення сутності держави

та її проблем. При цьому в нагоді мають стати новітні наукові методики, серед яких, на нашу думку, особливо перспективним є системний підхід.

Аналіз літературних даних і постановка завдання дослідження. Системотехніка як загально визнана методика моделювання й дослідження проблем у соціальних системах уже впродовж тривалого часу застосовується вченими в наукових пошуках. Перспективність використання системного підходу до вирішення проблем функціонування держави підтверджується як власним досвідом визначення обсягів та змісту охоронюваних суспільних відносин [3], системних факторів латентизації криміногенних чинників [4], так і результатами системного аналізу злочинності [5] та запобіжних заходів [6].

Мета і завдання дослідження. З огляду на це завданням є узагальнення власних напрацювань із моделювання правомірних і протиправних процесів системи держава Україна, а метою роботи – визначення методів запобігання злочинності згідно із розробленою моделлю.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до загальної теорії систем моделю вважається спеціально створений для зручності дослідження та вирішення проблеми об'єкт (матеріальний чи абстрактний), який має необхідний ступінь подібності до модельованого об'єкта й адекватний цілям дослідження [7, с. 55].

Найбільш важливими властивостями моделі є: 1) адекватність; 2) обмеженість; 3) спрощеність; 4) вірність [7, с. 65].

Адекватність – це здатність моделі імітувати досліджувані властивості модельованого об'єкта. Тож, адекватною називають таку модель, для якої вимоги повноти, точності та істинності виконуються не повною мірою, а лише тією, яка забезпечує досягнення мети моделювання [1, с. 75].

Обмеженість – це властивість моделі, що проявляється в обмежених можливостях засобів імітування відтворювати модельований об'єкт.

Спрощеність – це спроможність моделі у загальному вигляді імітувати об'єкт моделювання [7, с. 65].

Вірність – це здатність моделі точно імітувати об'єкт моделювання. «Вірний» це той, який задовольняє правилам пропорції і симетрії.

Якщо модель відповідає всім перерахованим характеристикам, можна казати про правильний вибір моделі.

При побудові моделі системи слід пам'ятати, що вона завжди створюється з певною метою та з позиції суб'єктивної точки зору. При цьому важливо чітко визначити: 1) контекст моделі; 2) точку зору автора; 3) мету моделювання.

Контекст моделі окреслює межі змодельованої системи та описує її взаємозв'язок із зовнішнім середовищем.

Точка зору визначає позицію автора щодо досліджуваного явища та досягнення поставленої мети.

Мета відображає причину створення моделі та визначає її призначення.

Щодо нашої моделі держави Україна *точкою зору* визначено тезу про те, що ця система створює й отримує ззовні сировину, фінанси, людські ресурси,

енергію та інформацію, перетворює їх і видає назовні (у зовнішнє середовище суспільства) або ж повертає їх у систему в переробленому вигляді задля досягнення своєї мети – забезпечення прав і свобод людини (ст. 3 Конституції України). *Метою* моделювання обрано опис і демонстрацію процесів отримання системою держави Україна ззовні речовини, енергії та інформації, їх перетворення й видання назовні (у зовнішнє середовище) або ж повернення у систему в переробленому вигляді. *Контекстом* даної моделі буде середовище світопорядку (суспільства).

Для побудови функціональної IDEF0 моделі [1, с. 61–72] системи держави Україна та схематичної візуалізації її криміногенних процесів нами було використано SADT-технологію [7, с. 120]. SADT-технології (Structured Analysis and Design Technique) – це методика структурного аналізу і проектування складних організаційних і технічних систем. Їх використовують для відтворення динаміки роботи системи, створення систем керування, розробки баз даних та ін. SADT-моделі відображають, як функціонує система, які процеси відбуваються в системі, як зробити, щоб система працювала найефективніше тощо. В усіх випадках модель можна використати для отримання відповіді на запитання відносно системи з потрібною точністю [7, с. 120].

У SADT-технологіях системи моделюються за допомогою певної графічної мови, яка є універсальною і дозволяє описати системи штучного і природного характеру, технічні й організаційні системи. Оперування ж комп'ютерною технікою суттєво прискорює роботу, зменшує витрати праці, дозволяє обробляти великі обсяги інформації. Стандартизація уніфікує підходи до вирішення проблем системного аналізу, дає можливість спеціалістам різних наукових напрямків, керівникам і рядовим виконавцям проектів розуміти й використовувати вказану методологію. Показово, що основні нормативні документи щодо SADT-технологій містяться в міжнародних стандартах, які видають організації ISO (International Organization of Standardization – Міжнародна організація із стандартизації) та IEC (International Electro technical Commission – Міжнародна комісія з електротехніки).

Для практичного застосування CASE-технологій розроблені програмні продукти, кожен з яких охоплює певне коло завдань. Відомий пакет комп'ютерних програм VPwin забезпечує створення 5-ти основних типів моделей та їх різновидів, прийнятих у теорії систем: IDEF0 (Icam DEFinition) – функціональна модель системи, IDEF3 – логічна модель послідовності робіт, DFD (Data Flow Diagrams) – модель потоків даних, IDEF1x – логічна і фізична модель даних, ERD (Entity-Relationship Diagrams) – модель «сутність – зв'язок» [7, с.119].

За результатами моделювання нами було отримано серію ієрархічно взаємопов'язаних діаграм декомпозиції системних функцій в електронному вигляді разом із супровідною документацією. Як і в інших випадках IDEF0 моделей, на цих діаграмах функції елементів системи (робота, ціль чи завдання), що виокремлюються в процесі декомпозиції, графічно зображено *функціональними блоками* у вигляді прямокутників. Відповідно до сторін прямокутника

в подальшому наводилися дані (величини, об'єкти), пов'язані з функціонуванням блоків.

Для відображення інформації або матеріальних об'єктів, які необхідні для виконання функцій системи держави Україна чи з'являються в результаті їх виконання (об'єкти, що обробляються системою), використано інший графічний елемент моделі – дуги у вигляді стрілок (arrow). Кожна дуга (стрілка) відображає передачу між елементами системи якогось конкретного об'єкта (матерії, енергії, інформації, предмета, речовини, документа) [7, с. 125]. На діаграмах назву дуг (опис об'єктів, яким вони відповідають) вказано поруч з ними у місцях встановлених міток.

Будувати модель системи держави України ми почали з контекстної (первинної) діаграми, що характеризує функції системи в цілому та зв'язки системи з навколишнім середовищем. Бланк (малюнок) контекстної діаграми містить тільки один функціональний блок у вигляді прямокутника, у ньому вказано ціль системи (її основна функція, основне призначення). У нашому випадку це згідно зі ст. 3 Конституції України є «утвердження і забезпечення прав і свобод людини» (рис. 1).

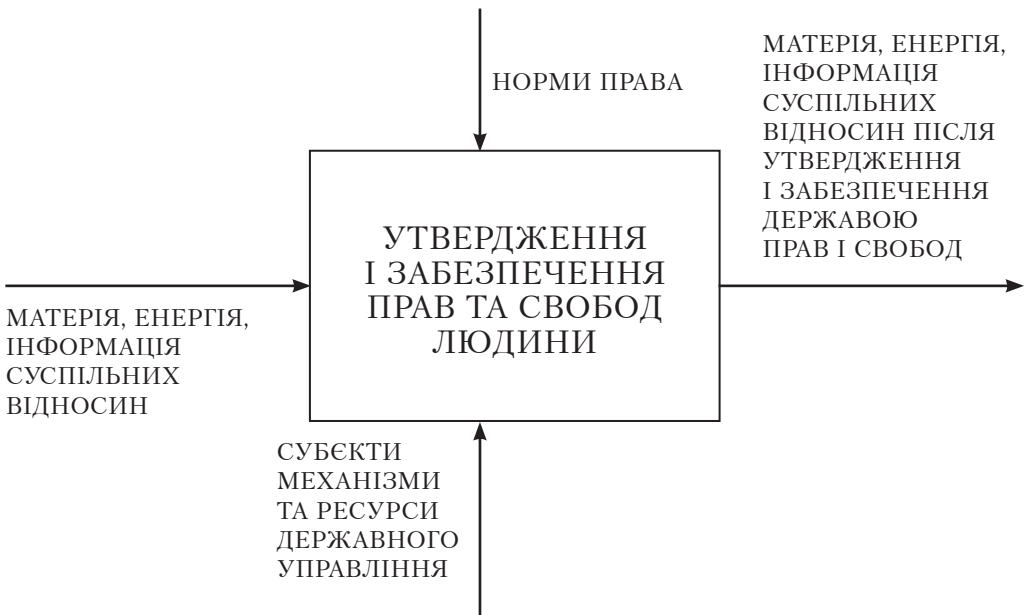

Рис. 1

На другій діаграмі (контекстній) функціональний блок деталізовано декількома блоками, що окреслюють основні підфункції базової функції досліджуваної системи. У нашій моделі системи держави Україна на цій діаграмі декомпозиції функціональні блоки мають назви «Утвердження прав і свобод людини» та «Забезпечення прав і свобод людини» (рис. 2).

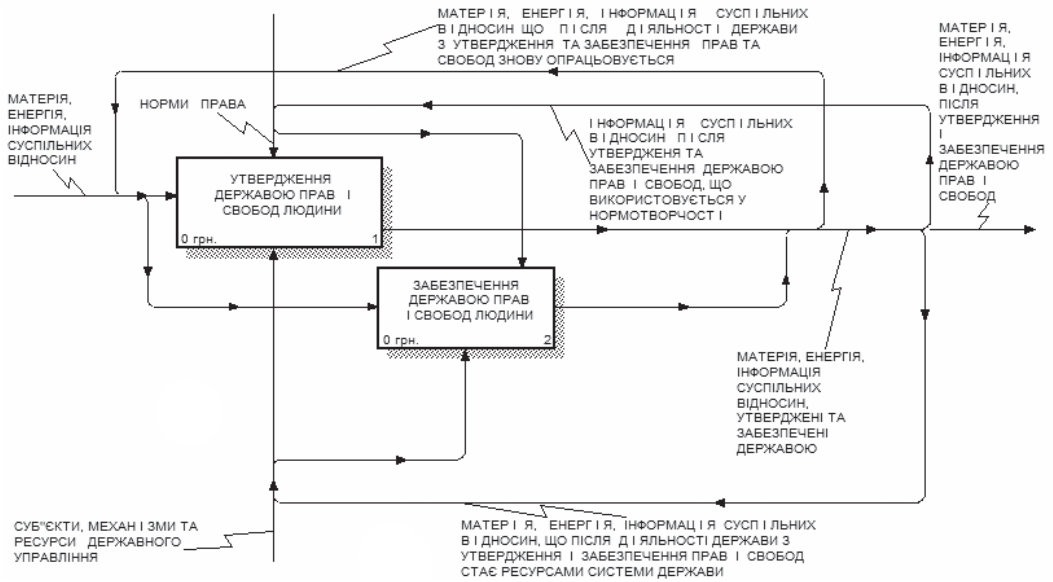

Рис. 2

З лівого боку кожного функціонального блока моделі показано вхід (input) – вхідні величини (матерія, енергія, інформація суспільних відносин), які надходять (входять) у блок і перетворюються в ньому на вихідні величини (об'єкти).

Відповідно, з правого боку функціональних блоків зображено вихід (output), а саме вихідні величини – результати діяльності елементів системи держави Україна з перетворення вхідних об'єктів (матерія, енергія, інформація суспільних відносин, перетворена елементами системи).

У верхній частині – керування (control) – конкретні керуючі дії, документи, правила, стандарти, обмеження та ін., що зумовлюють виконання блоками (державними суб'єктами) своїх функцій.

Знизу від функціональних блоків частині показано механізми (mechanism), тобто державні суб'єкти та ресурси, що забезпечують виконання функцій системи держави Україна.

Наприкінці модель було перевірено на наявність синтаксичних помилок та оцінено її адекватність.

Слід зауважити, що наведена модель системи держава Україна належить до змістовних, оскільки вона будується задля розкриття фактично існуючих властивостей досліджуваного явища. Вона є пізнавальною, бо відображає наші знання про існуюче нині явище.

За засобами відтворення відомі моделі ідеальні (абстрактні, тобто такі, що будуються на абстрактному рівні за допомогою мови символів) та матеріальні (реальні, фізичні, що створюються матеріальними об'єктами, що мають

властивості, аналогічні модельованим системам). За вказаною класифікацією наша модель системи держави Україна є ідеальною, оскільки створена на абстрактному рівні за допомогою мови символів.

За зміною в часі виділяють моделі статичні (створюються на певний момент часу) й динамічні (використовуються для дослідження деякого інтервалу життєвого циклу системи). Дану модель системи держави Україна можна вважати пізнавальною статичною моделлю, оскільки в ній моделюються властивості існуючого явища станом на певний момент. У перспективі можлива розробка і більш складної динамічної моделі.

Обговорення результатів. Раніше нами було обґрунтовано [2, с. 24], що злочинність у системі держави Україна являє собою проблему невідповідності функцій системи її призначенню. Офіційним призначенням системи держави Україна можна вважати гарантування прав і свобод людини в публічній сфері та в секторі приватних відносин. У разі вчинення злочинів відбувається протиправне функціонування елементів держави, що не забезпечує вказані гарантії. Тож, вочевидь, тут має місце проблема невідповідності окремих фактичних функцій елементів системи її призначенню.

Вчинення неправомірних дій зумовлює й виникнення проблеми недоліків у взаємодії системи держави Україна зі своїм середовищем. Йдеться про неналежне функціонування її елементів, що не забезпечує превенцію неправомірних (протиправних) посягань і дотримання прав населення країни у зв'язках між суб'єктами приватної сфери та у відносинах з державою.

Отже, у моделі системи держави Україна злочини як конкретні прояви злочинності мають бути зображені у прямокутниках функціональних блоків формулюваннями об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених статтями Кримінального кодексу України. З огляду на те, що мова йде про діяльність конкретних суб'єктів – громадян, ці процеси мають відобразитися на діаграмах останнього (низового) рівня декомпозиції.

На рис. 3 наведено приклад такої моделі злочину – посягання, передбаченого ч. 2 ст. 191 Кримінального кодексу України. Тут візуалізується взаємодія обов'язкових обставин, що являють собою злочинне діяння: заволодіння особою майном з використанням наданих їй службових повноважень.

Висновки. Нами запропоновано модель системи держави Україна з декомпозицією її основних функцій до другого рівня. Вочевидь, у подальшому ця робота має бути продовжена до декомпозиції державних функцій конкретних державних функціонерів. Саме там можуть бути змодельовані варіанти злочинів за методикою, вказаною у даній статті.

Маємо звернути увагу на те, що оскільки модель є відображенням реальності і залежить від цілей моделювання, то моделей одного і того ж об'єкта може бути велика кількість. Навіть для однієї системи можна створити необмежену кількість змістовних моделей залежно від цілей моделювання, точки зору та рівня знань дослідника. [7, с. 74]. Як правило, для системи будують кілька моделей, що відображають варіанти зв'язків у системі, різні підходи

до вивчення системи, контексти її розгляду та інші важливі обставини [7, с. 87.]

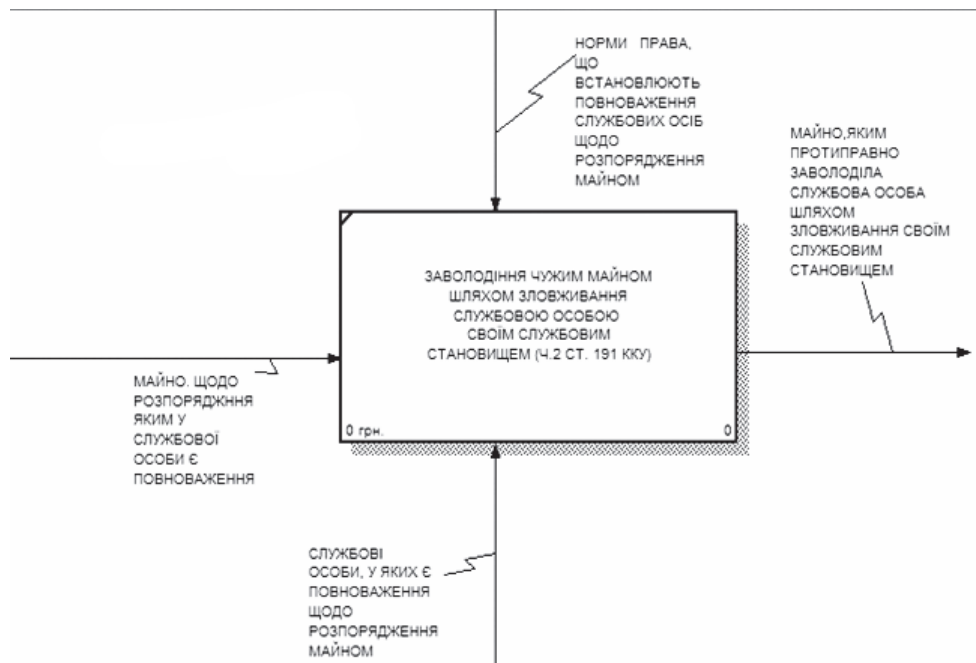

Рис. 3

Запропоноване моделювання злочинності дозволить більш цілеспрямовано реалізувати запобіжні заходи, а отже, й підвищити їх ефективність.

Список літератури:

1. Лямець В. І., Тевяшев А. Д. Системний аналіз. Вступний курс : монографія. 2-ге вид. Харків : ХНУРЕ, 2004. 448 с.
2. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу системи держави України : монографія. Харків : Право, 2018. 99 с.
3. Оболенцев В. Ф. Правоотношения как объекты правовой охраны: содержание и количественные характеристики (по материалам статей разделов 1–6 Особенной части Уголовного кодекса Украины) : монографія. Харьков : ФЛП Иолтуховский В. Л., 2007. 232 с.
4. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження : монографія. 2-ге вид. Харків : Видавець ФОП Віленський Л. М., 2012. 117 с.
5. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу злочинності та віктимізації в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2016. 116 с.
6. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу запобігання злочинності в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2016. 76 с.
7. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу : навч. посіб. 2-ге вид. Харків : ФОП Тимченко, 2005. 388 с.

References:

1. Liamets', V.I., Teviashev, A.D. (2004). Systemnyj analiz. Vstupnyj kurs. Kharkiv: KhNURE [in Ukrainian].
2. Obolentsev, V.F. (2018). Bazovi zasady systemnoho analizu systemy derzhavy Ukrainy. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
3. Obolentsev, V.F. Pravootnosheniya kak ob'ekty pravovoj okhrany: sodержanye y kolychestvennye kharakterystyky. Kharkov, FLP Yoltukhovskiy V.L. [in Russian].
4. Obolentsev, V.F. (2012). Latentna zlochynnist': problemy teorii ta praktyky poperedzhennia. Kharkiv: Vydavets' FOP Vilens'kyj L.M. [in Ukrainian].
5. Obolentsev, V.F. (2015). Bazovi zasady systemnoho analizu zlochynnosti ta victimizatsii v Ukraini. Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].
6. Obolentsev, V.F. (2015). Bazovi zasady systemnoho analizu zapobihannia zlochynnosti v Ukraini. Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].
7. Soroka, K.O. (2005). Osnovy teorii system i systemnoho analizu. Kharkiv: FOP Tymchenko. [in Ukrainian].

Obolentsev V. F., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of Department of Criminology and Penitentiary Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail : hortisa71@gmail.com ; ORCID 0000-0001-8360-8959

Display of crime in model of the system of the Ukraine

The task of the work we determined the disclosure of our own achievements in the modeling of legitimate and illegal processes of the state system of Ukraine, and the purpose – to outline the methods for preventing crime in accordance with the developed model.

Terms of our model of the state of Ukraine, we have defined the point of view that this system creates and receives from outside the raw materials, finances, human resources, energy and information, transforms them into external ones (into the external environment of society) or returns to the system in a modified form to achieve its goal - the provision of human rights and freedoms (Article 3 of the Constitution of Ukraine). With the aim of modeling, we have chosen the description and demonstration of the processes of obtaining the state system of Ukraine outside of the substance, energy and information, their transformation and publication outward (into the external environment) or returning to the system in a revised form. The context of our model will be the environment of the world order (society).

To construct the functional IDEF0 model of the system of the state of Ukraine and schematically visualize its criminogenic processes, we used SADT technology. In the model of the state system of Ukraine, crimes as specific manifestations of crime should be depicted in the rectangles of the functional blocks by the wording of the objective side of the crimes set forth in the articles of the Criminal Code of Ukraine. Given the fact that it is about the activities of specific subjects – citizens, these processes should be reflected in the diagrams of the last (grass) level of decomposition.

Keywords: model of the state system of Ukraine; model of the problem of crime; model of the problem and prevention of crime.

Надійшла до редколегії 15.11.2018 р.